

râGIB el-İSFAHANÎ

MUTLULUĞUN KAZANILMASI

Tafsilü'n-Neşeteyn ve Tahsilü's-Saadeteyn

Çeviri: Mustafa Solmaz

TASAVVUF
KLASİKLERİ

EUSFİ
KİTAP

MUTLULUĞUN KAZANILMASI
Tafsilü'n-Neşeteyn ve Tahsilü's-Saadeteyn
Râğıb el-İsfahanî

SUFİ KİTAP | 140
tasavvuf klasikleri | 32

editör HANDE YILDIRIM ÖNSÖZ

kapak tasarımı RAVZA KIZILTUĐ

iç tasarım NUR KAYAALP

1. baskı Kasım 2018, İstanbul

3. baskı Mayıs 2020, İstanbul

ISBN: 978-605-9778-81-7

9 786059 778817

SUFİ KİTAP sufi.com.tr
Cağalođlu Alemdar Mahallesi, sufi@sufi.com.tr
Alayköşkü Caddesi, No: 5   sufikitap
Fatih / İstanbul Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Telefon: (0212) 511 24 24 Sertifika No: 45587

BASKI VE CİLT **YAYIN HAKLARI**
Sistem Matbaacılık © Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Yılanlı Ayazma Sok. No:8 Davutpaşa- Timaş Yayın Grubu bünyesinde faaliyet
Topkapı / İstanbul gösteren Sufi Kitap'a aittir.
Telefon: (0212) 482 11 01 İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak
Matbaa Sertifika No: 16086 gösterilerek alıntı yapılabilir.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	6
GİRİŞ:	
RAHMETİ SONSUZ YÜCE ALLAH'IN ADIYLA	12
BİRİNCİ BÖLÜM:	
İnsanın Kendini Bilmesi	19
İKİNCİ BÖLÜM:	
Varlık Âlemindeki Canlılar ve İnsanın Kâinattaki Konumu	26
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:	
İnsanın Yaratılışında Bulunan Ham Maddeler	30
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:	
İnsanda Bulunan Maddelerin Kuvvetleri.....	35
BEŞİNCİ BÖLÜM:	
İnsanın Kemâle Erme Sürecindeki Evreler	38
ALTINCI BÖLÜM:	
İnsanın Bütün Varlıkların Özelliklerini Kapsayacak Şekilde Yaratılması ve Zamanla Hususi Bir Makama Sahip Olması.....	43
YEDİNCİ BÖLÜM:	
İnsanın Niteliği/Keyfiyeti	46
SEKİZİNCİ BÖLÜM:	
İnsanın İki Cihan Saadetini Kazanabilecek Kabilyete Sahip Olması.....	50
DOKUZUNCU BÖLÜM:	
İnsan Benliğinin Benzetmelerle Açıklanması.....	52
ONUNCU BÖLÜM:	
Âlemin Yaratılma Amacının İnsan Olması ve Diğer Varlıkların Onun İçin Var Edilmesi	61
ON BİRİNCİ BÖLÜM:	
İnsanın Yaratılmasındaki Amaç ve Makamları.....	65
ON İKİNCİ BÖLÜM:	
İnsanların Farklılıkları ve Eksik Yanları	73
ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:	
İnsanlar Arasındaki Farklılıkların Sebepleri	77

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:

Peygamberlik Soyunun Açıklanması ve Onların Diğer Bütün Varlıkların Özüne Olan Üstünlükleri..... 82

ON BEŞİNCİ BÖLÜM:

Var Olan Her Şeyin Kendisi İçin En Faydalı Olana Yönlendirilmesi..... 86

ON ALTINCI BÖLÜM:

İnsanın Saadeti ve Ona Olan Meyli..... 90

ON YEDİNCİ BÖLÜM:

İnsanın Dünyadaki Durumu ve İhtiyacı Olduğu Dünyevî Nimetler 98

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM:

Akıl ve İlahî Hükümlerin Birbirlerine Olan Muhtaçlıkları ve Destekleri 106

ON DOKUZUNCU BÖLÜM:

Vahyin Fazileti / Üstünlüğü..... 110

YİRMİNCİ BÖLÜM:

Allah'ın Emir ve Yasaklarını Bilmeyen, Kulluk Vazifelerini Yerine Getirmeyen Kişinin Tam Manasıyla Bir İnsan Olamayacağı..... 115

YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM:

İnsan Fiillerinin Vahye Göre Durumu 122

YİRMİ İKİNCİ BÖLÜM:

İbadetin Hakikati 125

YİRMİ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

İlim ve Amel/ Eylem Konusundaki İbadet Çeşitleri..... 127

YİRMİ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:

İbadetten Maksat Nefsi Temizlemek ve Onu Doğru Yola Kavuşturmaktır 134

YİRMİ BEŞİNCİ BÖLÜM:

Ancak Vahiy İle Giderilebilecek Hastalıkların ve Pislüklerin Açıklanması 138

YİRMİ ALTINCI BÖLÜM:

Manevî Hastalıkları ve Kirleri Yok Edilmesi Gereken Kuvvetler ve Bu Sayede Elde Edilecek Manalar 144

YİRMİ YEDİNCİ BÖLÜM:

İnsan, Nefsini Terbiye Edebilecek Kabiliyette Yaratılmıştır..... 147

YİRMİ SEKİZİNCİ BÖLÜM:

İnsanın Rezil Rüsva Bir Duruma Düşmesinin ve Fazileti Elde Edememesinin Sebepleri..... 151

YİRMİ DOKUZUNCU BÖLÜM:

İnsanların Halleri, Makamları, Övülmeyi veya Yerilmeyi Gerektiren Davranışları ve Tüm Bunlara Sevk Eden Yollar 154

OTUZUNCU BÖLÜM:

İnsanın İyilik ve Kötülük Yolundan Geri Dönmesi..... 159

OTUZ BİRİNCİ BÖLÜM:

Saadeti Kazanma Konusunda İnsanın Gücü Dâhilinde Olanlar..... 168

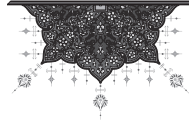
OTUZ İKİNCİ BÖLÜM:

Ahret Hayatının İspatı, Ölümün Fazileti ve Ölümünden Sonra Ahirette Elde Edilecek Olan Saadetler 179

OTUZ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

Meleklerden Daha Şerefli Bir Konuma Geldiğinde İnsanın Üstünlüğü 188

GİRİŞ:

RAHMETİ SONSUZ YÜCE ALLAH'IN ADIYLA

Bütün övgüler; sevgili kulunu peygamberlik vazifesiyle şereflendiren, bize o güzeller güzelinin diliyle kendisini övmeyi öğreten ve kalplerimizi katındaki nimetlere rağbet ettiren Yüce Allah'a aittir. Rabbimizden, bütün esenlik ve güzelliklerin Peygamber Efendimiz ve ehlinin üzerine olmasını niyaz ederiz. Bizi en açık delillerle hakikate ulaştırmasını ve en güçlü kanıtlarla dosdoğru olan hak yola kavuşturmasını dileriz.

Şeyh Ebu'l-Kâsım Hüseyin bin Muhammed bin el-Mufaddal er-Râğıb der ki:

Yazmış olduğum bu eser, "tafsilü'n-neş'eteyn ve tahsilü's-saadeteyn", yani "dünya ve ahiret hayatının açıklanması, iki cihan saadetinin kazanılması" hakkındadır.

Eserin başlığında geçen "dünya hayatı", "Siz ilk yaratılışınızın nasıl olduğunu gayet iyi biliyorsunuz. Öyleyse neden

aklınızı kullanıp sizi tekrar yaratmaya güç yetirebileceğimizi düşünmüyorsunuz?”¹ ayetinde geçen “ilk yaratılış” ifadesinin karşılığıdır. “Ahiret hayatı” ise, “Yüce Allah ölümden sonra sizi tekrar diriltecektir. Hiç şüphe yok ki O’nun gücü her şeye yeter.”² ayetinde ifade edilmektedir. Yine başlıkta geçen “iki cihan saadeti”, “dünya ve ahiret hayatındaki mutluluk” demektir.

“Dünya hayatındaki mutluluk” manasını, “Üzerinize yağdırdığım nimetlerimi aklınızdan çıkarmayın!”³ ayetinde geçen ifadelerde bulmaktadır. “Ahiret hayatındaki mutluluk” ise, “Bahtiyar olanlar cennettedirler.”⁴ ayetinde vurgulanmaktadır.

Bu çalışmayı, aziz üstadım için kaleme aldım. Yüce Allah onu kendisine yardım ederek şereflendirdiği has kullarından eylesin. Ben, iki cihan saadetine ulaştıran insanlık makamının hakiki manasını onda gördüm. Yüce Allah onun bu gayretlerinden faydalanmayı bize de nasip etsin. Böylece insan denilen varlığın bütün kuvvetlerini kendisinde toplasın, hakikat manasına hâkim olsun ve insanî özelliklerini korusun.

Neredeyse kesin olarak söyleyebilirim ki bugün insan kelimesi; sanki var olmayan varlıklar için kullanılan bir lafız veya Anka kuşu gibi, kendisiyle belirli bir kuşun kasdedilmediği bir isim haline geldi. Yüce Allah’ın, ilah diye isimlendirilmiş putların anlamsız isimlere sahip olduğuna dikkat çekmesi de yine bu kabıldendir. Nitekim bu konuda, “O putlara verilen ilah isimleri sizin ve babalarınızın uydurduğu isimlendirmelerdir. Yüce Allah onların ibadet edilmeye layık birer ilah olduklarına dair hiçbir vahiy

1 Vâkıa, 56:62.

2 Ankebût, 29:20.

3 Bakara, 2:47.

4 Hûd, 11:108.

indirmemiştir.”⁵, “Yüce Allah dışında, ibadet ettiğiniz şeylere verdiğiniz ilah isimleri hep kendi uydurmalarınızdır.”⁶ buyurarak bunların sadece uydurulmuş isimlerden ibaret olduklarına ve aslında o isimlerin karşılığına gelecek bir hakikatlerinin bulunmadığına dikkat çekmektedir.

Ben ise insan kelimesini; ayakta dik bir şekilde durabilen, yassı tırnakları ve derisi olan, gülebilme yeteneğine sahip her varlık için kullanmıyorum. Bunlar konuşabilirler ancak hiçbir anlama gelmeyen sesler çıkarırlar. Her ne kadar öğrenebilme yeteneğine sahip olsalar da faydalarına ve zararlarına olan şeylerden habersizdirler. Bilme yeteneğine sahiplerdir ancak bunu sadece dünya hayatını elde etmek için kullanırlar. Asıl varacakları yurt olan ahiret hayatına dair hiçbir bilgileri yoktur. Kendi elleriyle bir şeyler kararlara sonra da üç kuruşluk dünya menfaati için bu yazdıklarının Allah katından gelen bir vahiy olduğunu iddia ederler. Yüce Allah’ın hak olan delillerini çürütebilmek için var güçleriyle bâtil yolda çalışırlar. Putlara ve sapıtan azılı zorbalara inanır, onlara uyarlar. Yüce Allah’ı bırakıp da kendilerine faydaları ve zararları olmayan putlara ibadet ederler. Geceleri kendi aralarında güzel sohbet yapmak yerine Yüce Allah’ın razı olmayacağı çirkin konuşmalara dalarlar. Namaza ancak tembel bir şekilde ve istemeyerek gelirler, Yüce Allah’ı çok az hatırlarlar. Görünüşte namaz kılarlar fakat hakikatte namazın ne olduğundan habersiz birer gafildirler. Başkalarına nasihatte bulunurlar ancak hakikat kendilerine hatırlatılınca umursamazlar. Allah ile beraber başkalarına da dua ederler, onlardan da yardım beklerler. Hayır adına mallarından sadaka verirler ancak bunu gönül hoşnutluğuyla değil de mecbur kaldıkları için

5 Necm, 53:23.

6 Yûsuf, 12:40.

zorla yaparlar. Bir konuda hüküm verecekleri zaman güçlülerin zayıfları ezdiği zalimane kararlar almak isterler. Konuşmaları yalan ve iftiradan ibarettir. Bunlar dış görünüşleri itibarıyla insana benzeseler de aklî melekelerini kullanabilme yeteneklerine bakıldığında insan değildirler. Aksine, insana benzer birer hayvandırlar.

Yüce Allah'ın kendisinden razı olduğu Ali Efendimiz bu konuda, "Ey adam olmadıkları halde adammış gibi görünen insan bozuntuları!" buyurmaktadır. Hatta bunlar, Yüce Allah'ın haklarında şöyle buyurduğu kişilerdir: "İnsanların ve cinlerin şeytanî özelliklere sahip olanları, süsleyerek söyledikleri boş sözlerle birbirlerini aldatırlar."⁷

Şair Buhtürî'nin çoğu insan hakkında kullandığı ağır ifadeler aslında hiç de anlamsız değildir:

*Çoğu insanın aslından geriye kalan tek şey
Şekil olarak insan görüntüsü veren bir surettir.*

Şu beyitleri söyleyen şair de haksız değildir:

*İnsanların çoğu hakkında derinlemesine
düşünebilersen
Onların aslında birer eşek, köpek ve kurt olduklarını
anlarsın.*

Bu sözleri basit birer şair beyti veya mecazen söylenen, aslı astarı olmayan ifadeler zannetme! Çünkü Yüce Allah, insan elbisesi giymiş bu varlıklar hakkında, "Sen onların çoğunun duyduklarını ve akıllarını kullandıklarını mı zannediyorsun! Onlar akıl nimetinden yoksun hayvanlar gibidirler. Hatta üzerlerine düşen vazifeleri yerine getirmedikleri ve Allah'ın onlar için takdir ettiği kulluk yolundan saptıkları için hayvanlardan daha aşağı bir seviyededirler.

Çünkü hayvanlar dahi vazifelerini hakkıyla yerine getirir.”⁸ buyurmaktadır.

İşte ben de eserimde; bütün varlığı, insanın bu varlık içerisindeki konumunu, ilk yaratılışını, yaşamını, sonunun nereye varacağını, insanlık makamını elde etmekle iki cihan saadetini nasıl kazanacağını ve onu bu huzura kavuşturacak yolları açıkladım.

İlk olarak insanın kendini bilmesi gerektiğine dikkat çekerek başladım. Üzerinde vazife olan ve bilmesi gereken şeylerle uğraşması gerektiğini bilen kişi, ilim sahibi olmasa dahi bilgili biri olarak kabul edilir. Çünkü cehaletinin farkında olan ve bilmediğini idrak eden insan, bilmediğini de bilmeyen gafile göre bilgili sayılır. Bu anlamda Allah’ın kendisinden razı olduğu Abdullah bin Abbas Efendimiz şöyle buyurur: “Cehaletin, aklına nasıl büyük bir zarar vereceğinin farkında olmayan, yapmış olduğu günahların, isyanların kalbinde açacağı yaraları ve çektireceği ızdırapları düşünmeyen, düşmanın kuvvetine güç yetiremediğinde diliyle meseleleri çözemeyen kişi; aşağılanmaktan kurtulamaz, âciz kalmaktan başka bir çare bulamaz ve gerçek delil ile şüpheli olanı birbirinden ayırt edemeyen bir zavallı haline gelir.”

İnsan bir şeyin, kendine olan faydasını bildiği ölçüde onu elde etmeyi ister ve bu yolda çeşitli zorluklara sabreder. Bu yüzden Yüce Allah, istediği şeyin faydası hakkında bilgi sahibi olmayan kişiyi anlattığı ayetinde şöyle buyurmaktadır: “Aslını bilmediğin, iç yüzüne hâkim olmadığın bir duruma karşı nasıl sabredebilirsin ki?!”⁹

Ey insanî faziletlerle üstün olan insan! Bütün güzellikleri ve kurtuluşu ancak nefsini temizlemekle elde edeceğini iyice kavra. Nitekim Yüce Allah bu konuda, “Nefsinin kötü istek

8 Furkân, 25:44.

9 Kehf, 18:68.

ve arzularından temizlenen, manevî olarak arınan insan kurtuluşa ermiştir.”¹⁰ buyurmaktadır.

İnsan, özünde baştan sona güzel ahlaktan ibarettir. İçine su karıştırılan ve sonunda bozularak pis bir içecek haline gelen sütle doldurulmuş iki kap (beden ve ruh) değildir.

Ağır imtihanlar seni yormaz, güç ve saltanat sahibi olanların yaptıkları şeyleri gözünde büyütüp de aldanmaz, onların dış görünüşlerindeki bu süslü insan elbiselelerini aşip içlerindeki hakikati görebilirsen bu iş tamamdır, zaten bundan sonrası yok. O zaman anlarsın ki dünyalık olan bu süslü püslü rahatlığın içinde aslında onlar taş, çamura, hayvanlara ve kadınlara düşkün birer köledirler. Nitekim esenlik ve güzelliklerin üzerine yağdığı Peygamber Efendimiz de onları yererek şöyle buyurur: “Altın ve gümüş paranın kölesi olanlara yazıklar olsun! Onların her işi ters gitsin ve helak olsunlar! Belalara ve musibetlere maruz kaldıklarında yardım bulamasınlar!”

Şimdi sen gençliğinin baharındasın, iyiye de kötüye de meyledebilir bir haldesin, değişmeye çok müsaitsin. Şunu hiçbir zaman hatırdan çıkarma: Bir insanın yaratılış ve huy açısından güzel olması kendi kabiliyetleri sayesinde değildir, tamamıyla Yüce Allah’ın lütuf ve ihsanıdır. O, insana kendini güzel bir şekilde terbiye edip eğitecek varlıklar lütfeder. Onu, rüsd çağına erip ergenliğe girdikten sonra nefsanî hastalıklarından arındırır ve temizler. Nefsin bu hastalıkları, kemâle eren bir insan olma imkânı varken hayvan olarak kalmaya veya melek olma şerefine nail olma kabiliyetinde iken insanlık seviyesinde durmaya rıza gösterir. [İnsan]; her şeye güç yetiren, mutlak kudret ve hükümranlık sahibi Yüce Allah’ın katındaki son derece kıymetli makamlarda bulunan meleklerin seviyesine ulaş-

10 Şems, 91:9.

bilecekken daha alt basamaklardaki meleklerden olmakla yetinir. Halbuki bu yüce makamda melekler dahi ona hizmet ederler. Yüce Allah onlar [bu yüce makama ulaşanlar] hakkında, “Melekler her taraftan akın akın yanlarına gelir ve onlara şöyle seslenirler: Dünya hayatında çektiğiniz bunca sıkıntıya rağmen sabırlı olmayı başardığınız için tüm esenlik ve güzellikler üzerinize olsun. Sonunda ne kadar da güzel bir cennete kavuştunuz.”¹¹ buyurmaktadır.

Yüce Allah bizi bu makamla şereflendirsin ve yine bizi, “Ey Peygamber! Eğer hiç zahmet etmeden çabucak elde edilecek dünyalık bir mal söz konusu olsaydı ve bunu elde etmeleri için yapacakları yolculuk da çok kısa sürseydi mutlaka peşinden gelirler ve sana itaat ederlerdi. Ancak işin zorluğu ve meşakkatli oluşu onları tembelliğe sevk etti. Bu yüzden sana itaat etmeyip nefislerine uydular.”¹² buyurarak yerdiklerinden olmaktan uzaklaştırsın.

Yüce Allah bizi ve seni, “O, imanlarına iman katsınlar, Yüce Allah’a olan güvenleri artarak iyice sağlamlaşsın diye inananların kalbine sükûnet/huzur indirendir.”¹³, “Onlar Yüce Allah’ın, kalplerine iman nimetini nakşettiği ve katından manevî güçlerle desteklediği en güzel kullardır.”¹⁴ buyurarak övdüğü has kullarından eylesin. Böylece aşağıdaki ayette belirtildiği gibi yaptıkları boşa giderek aldananlardan olmayalım:

“İnkâr bataklığına saplanan kalbi karaların yaptıklarına bir karşılık beklemeleri; çölde susuzluktan ölecek seviyede susayan kişinin serap görmesine benzer. Umduğu yere varınca bir de bakar ki hiçbir şey yok. Aslında hepsi birer aldatmacadan ibarettir.”¹⁵

11 Ra’d, 13:23-24.

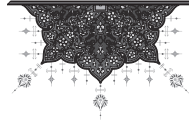
12 Tevbe, 9:42.

13 Fetih, 48:4.

14 Mücâdele, 58:22.

15 Nûr, 24:39.

BİRİNCİ BÖLÜM:

İNSANIN KENDİNİ BİLMESİ

Hikmet ehlinin bir kısmı “insanın ilk olarak kendini, yani iç âlemini bilmesi gerektiği” görüşünü savunmuşlardır. Diğer bir kısmı ise “insanın her şeyden önce Allah’ı bilmesi gerektiği” görüşündedir. Meselenin özüne bakıldığında görülecektir ki aslında bu ikisi arasında bir tezat söz konusu değildir. İnsanın önce kendini bilmesi gerektiğini savunanların sıralaması sözdedir, özde değil. Onlar zaten insanın kendini bilmesiyle Allah’ı da bileceğini kastediyorlar. Burada bir öncelik sonralık ilişkisi kurmuyorlar. Allah’ı bilmenin her şeyden önce geldiğini savunanlar ise meseleyi şeref ve fazilet açısından değerlendirdikleri için Allah’ı öne alıyorlar. Allah’ı bilmek ilimlerin en yücesi olduğundan dolayı bu şekilde hareket ediyorlar.

İnsanın kendini bilmesi meselesi birçok açıdan değerlendirilebilir.

Birincisi: İnsan, iç âlemini bilmesi vesilesiyle kâinatta olanları da bilir. Bu bilgiden yoksun olduğunda ise her şeyden mahrum kalır.

İkincisi: İleriki bölümlerde açıklayacağımız üzere insan; bütün kâinatın, yani Allah'ın isimlerinin tecelli etmesiyle varlık âleminde yaratılmış olan her şeyin özüdür. Bu sebeple kendini bilen kâinatı bilir.

Şanı yüce olan Allah, "Onlar; göklerde, yerde ve kâinatta var edilen her şeyin çok kıymetli bir hakikat üzere yaratıldığını ve mükemmelliğine rağmen bu düzenin yok olmaya mahkûm olduğunu kendi iç âlemlerinde derinlemesine düşünmezler mi? Ne yazık ki insanların birçoğu tekrar diriltilip Rableri ile görüşecekleri hakikatini göz göre göre inkâr ediyorlar."¹⁶ buyurmaktadır.

Yüceler yücesi olan Allah bu ayetiyle, insanın kendi iç âlemi üzerine derinlemesine düşüncelere daldığında varlık âleminde neyin kalıcı ve devamlı neyin de geçici olacağını hakikatine ereceğini; yerlerin ve göklerin, üzerine bina edilmiş olduğu sırları keşfedeceğini beyan etmektedir. Rableri ile görüşeceklerini inkâr edenler için ise, "Biz onlara varlık kudretimizin delillerini hem iç âlemlerinde hem de kâinatın uçsuz bucaksız ufuklarında göstereceğiz. Böylece bu Kur'ân'ın hak bir kelâm olduğunu iyice anlayacaklar."¹⁷, "Kesin olarak inanmak isteyenler için yeryüzünde ve bizzat kendi iç âleminizde nice deliller var. Buna rağmen nasıl oluyor da gayet açık olan hakikati hala göremiyorsunuz?"¹⁸ buyurmaktadır.

16 Rûm, 30:8.

17 Fussilet, 41:53.

18 Zâriyât, 51:20-21.

Üçüncüsü: Kendi iç âlemini bilen, dışındaki âlemi de bilir. Bu hakikatin sırrına vâsıl olan kişi Allah'ın yerleri ve gökleri yarattığına, gözleriyle görmüş gibi şahitlik eder. Kur'ân'da geçen ve, "Ben onlara, yerlerin ve göklerin hatta kendi yaratılışlarındaki hakikatlerin farkına varma lütfunu ihsan etmedim. Hak yoldan sapmaya bu kadar çok şartlanmış olanlara dost ve yardımcı olacak değilim."¹⁹ buyrulmuş yerilen ve Allah'ın kendilerini bu makamdan mahrum bıraktığı, inkâr bataklığına saplanıp kalmış cahillerden olma zilletinden kurtulur.

Dördüncüsü: Ruhunu bilmekle metafizik / ruhanî âlemin ebedîliğini ve bedenini bilmekle de cesedin âdiliğini kavrar. Böylece geçici olanın zelil, ebedî olanın ise değerli olduğunu anlar.

Beşincisi: Bütün esenlik ve güzelliklerin üzerine yağdığı Peygamber Efendimizin, "Senin en büyük düşmanın, sana senden daha yakın olan ve içinde sakladığın nefsendir!" hadisinde işaret ettiği üzere, nefsini bilen kişi en gizli düşmanını da tanımış olur.

Bu sebeple nefsinden Allah'a sığın. Nitekim esenlik ve güzelliklerin üzerine yağdığı Peygamber Efendimiz, "Allah'ım beni hidayete erdir ve nefsimin şerrinden muhafaza eyle," diyerek Yüce Rabbine sığınmıştır ve "Allah'ım beni göz açıp kapayacak kadar bile olsa nefsimle baş başa bırakma yoksa helak olurum," diyerek de meselenin önemini gayet veciz ifade etmiştir.

Bu gizli düşmanın sırlarını ve nasıl harekete geçtiğini bilmek, onunla mücadele etmenin ve ondan sakınmanın en güzel yoludur. Kişi bu sayede Allah yolunda canla başla

19 Kehf, 18:51.

mücadele edenlere vâdedilen lütuf ve ihsanları hak eder. Bunu bilmeyen ise gizli düşmanı olan nefsin istek ve arzularını akla uygun güzellikler zanneder; yanlış olanı doğru, bâtil olanı hak kabul eder.

Esenlik ve güzelliklerin üzerine yağdığı Peygamber Efendimiz, “Nefsin istek ve arzuları anlamına gelen hevâ şeytanın ta kendisidir,” buyurur. Hatta diğer bir hadisinde, “Nefsin istek ve arzularına uymak, ibadete layık tek varlık olan Allah dışında başka bir mâbud edinmektir,” der.

Rivayet edildiğine göre esenlik ve güzelliklerin üzerine yağdığı Peygamber Efendimiz, “Yeryüzünde insanların taparcasına bağlandıkları ilahlar arasında Allah’ın en çok sevmediği put, nefsin istek ve arzuları anlamına gelen ‘hevâ’ dır,” buyurdu ve sonra da, “Hevâsına ilah gibi tapanın şu zelil haline bir bak!”²⁰ ayetini okudu.

Altıncısı: Nefsini bilen onu yönetmeyi de bilir. Kendi iç âlemini güzel, doğru ve sağlam bir şekilde yönetebilen bütün âlemi de aynı şekilde güzelce yönetir ve böylece Yüce Allah’ın, “Sizi yeryüzünün güç sahibi egemenleri yapar.”²¹, “Sizi hâkim yöneticiler yapar.”²² ayetlerinde buyurduğu hükümdarlardan olma şerefine nail olur.

Yedincisi: İç âlemini bilen biri ateşin taşa gizlendiği gibi gizli ve aşikâr olan kusurlarıyla uğraşmaktan başkalarının ayıplarını göremez hale gelir. İnsanları ne diliyle ne de vücut diliyle arkalarından çekiştirir, ayıplarını ve kusurlarını ortaya döker. Başkasında bir kusur görse bunun aslında kendi nefsinde bulunan bir eksiklik olduğunu fark eder.

20 Câsiye, 45:23.

21 A'râf, 7:129.

22 Mâide, 5:20.

Bu makamda olan kişi, esenlik ve güzelliklerin üzerine yağdığı Peygamber Efendimizin, “Kendi kusurlarıyla ilgilenmekten başkalarının ayıplarını göremez hale gelenin üzerine Yüce Allah sonsuz rahmetini yağdırır,” duasına dâhil olma şerefine erer.

Nefsin ayıplarını görebilmek gerçekten zordur. Çünkü insan, nefsini aşırı bir şekilde sever ve bu sevgi onu nefsinin kusurlarına karşı kör hale getirir. Nitekim esenlik ve güzelliklerin üzerine yağdığı Peygamber Efendimiz, “Aşırı sevgi, insanı o şeyin kusurlarına karşı kör ve sağır eder,” buyurur. Sevdiği şeyin kusurlarını görmezden ve duymazdan gelmek, insanın hoşuna gider. Bir de sevdiği bu şey nefsanî olursa durum daha da vahimdir. İnsanın kendini beğenmesinden daha büyük bir felaket yoktur.

Hikmet ehli der ki: “Yalancı, Allah’ın rızasını elde edemeyecek kadar rahmetten uzak bir konumdadır. Riyakâr ise yalancıdan da beter bir konumdadır. Çünkü yalancı sadece diliyle yalan söyler, riyakâr ise hem diliyle hem de haliyle...”

Yine hikmet ehlerinden biri şöyle der: “Bu iki halden daha kötü olanı ise kendini beğenmektir.” Çünkü yalancı ve riyakâr, dünyalık da olsa bu hallerinden bir fayda görürler. Ancak kendini beğenen, hiçbir yönden bir yarar sağlayamaz. Yalancı ve riyakâr, kendilerinin aslında ne olduklarını bildikleri için nasihatten etkilenebilir, hakikati görebilirler. Kendini beğenene ise nasihat fayda etmez, o kendine boş sözler söylendiğini varsayar.

Sekizincisi: Kendi nefsinin bilen, şanı yüce olan Allah’ı da bilir. Rivayet edilir ki Yüce Allah indirdiği bütün kutsal kitaplarda, “Ey insan, nefsini bil ki Rabbini tanıyabilesin!” anlamına gelen ayetler zikretmiştir. Kur’ân’da geçen, “Biz

onlara kendi iç âlemlerinde ve kâinatın uçsuz bucaksız ufuklarında varlık kudretimizin delillerini göstereceğiz.”²³ ayeti bu manaya işaret etmektedir.

Bu sekizinci görüşün üç yorumu vardır.

Birinci yorum: Kendini bilmek Allah’ı bilmenin vesilesidir. Nitekim, “Arapçayı bil ki fıkıh ilmini öğrenebilesin,” denir. Çünkü Arapça dil özelliklerine göre bina edilen fıkıh ilmini bilmek için Arapça öğrenmek gereklidir. Arapçayı bilmek fıkıh ilmini öğrenmeye bir vesiledir. Bu ikisi arasında bir bağlantı vardır.

İkinci yorum: Kişi kendini bilme ilmini elde etmek suretiyle fasılasız olarak Allah’ı bilme ilmini de elde eder. Nitekim güneşin doğmasıyla birlikte ışığı da ortaya çıkar. [Güneş ve güneş ışığı] aralarında herhangi bir zaman farkı olmaksızın birbirleriyle bağlantılı olarak aynı anda kendilerini gösterirler.

Üçüncü yorum: Allah’ı bilme ilmi ancak insanın kendini bilmesiyle tespit edilebilir. Çünkü [insan] kendi iç âleminin hakikatini bildiğinde kâinatı da bilir. Ve kâinatın yaratılmış hiçbir şeye benzemeyen bir yaratıcı tarafından var edildiğini kesin olarak anlar. Allah’ı bilmek ile kastedilen mana da budur.

Allah’ın kendisine güzellikler bahsettiği ve kendisinden razı olduğu Ali Efendimiz de bu manaya işaret eden şu sözleri söyler: “Akıl, kulluğun hakkını vermek manasına gelen ubudiyet için gereklidir ancak Allah’ın her daim kullarını terbiye etmesi, ihtiyaçlarını karşılaması anlamına gelen

23 Fussilet, 41:53.

rububiyeti kavrayamaz.” Ve bu hakikati şiirsel bir dille ifade eden şu beyitleri okur:

*Daha kendi iç âleminin farkında olamayan,
Mutlak güç ve kudret sahibi Allah'ı nasıl bilsin?
Her şeyin ilk yaratıcısı olan yüceler yücesi Rabbi,
Sonradan meydana gelen nasıl idrak etsin?*

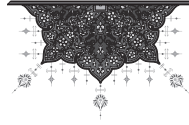
*İdrakten âciz olduğunu idrak etmek idrakin ta kendisidir.
Sırların sahibi olan Allah'ın Zatını araştırmak şirke götürür.
İdraklerin ötesinde olan Allah'ı bilmek için çok gayret edilir.
Halbuki cin ve melekler bunu anlamaktan âcizdir.
Bu büyük idrak ancak Yüce Allah'ın, hidayete kavuşmuş olan,
Has kullarına ikram etmesiyle elde edilir.*

Allah'ın kendisinden razı olduğu ve doğruluğuyla meşhur olan Ebu Bekir Efendimiz, “Allah'ı bilme konusunda ulaşılabilecek son nokta O'nu hakkıyla bilmenin imkânsız olduğunu idrak etmektir,” der.

“Onlar Allah'ı unuttular, Allah da onlara kendi hakikatlerini unutturdu.”²⁴ ayetinde geçen ifadeler de açıkça göstermektedir ki, eğer insanlar kendilerini bilselerdi Allah'ı da bilirlerdi. Kendilerinin farkında olmadıkları için Allah'ı bilme şerefinden de mahrum kaldılar.

24 Haşr, 59:19.

İKİNCİ BÖLÜM:

VARLIK ÂLEMİNDEKİ CANLILAR VE İNSANIN KÂİNATTAKİ KONUMU

Her şeyden önce, Yüce Allah'ın var olmak için hiçbir şeye muhtaç olmadığını ve varlığı zorunlu tek zat anlamına gelen vahdet-i vücûd olduğunu iyice kavra. Hatta bütün varlıkların var olma sebebinin yine Allah olduğunu da... Varlık âleminde olan her şey Allah tarafından yaratılmıştır ve ancak O'nunla var olmaya devam edebilir.

Varlıklar iki çeşittir: Akıllı ve üstün olan (ulvî) varlıklar, sadece hisleriyle hareket ettikleri için akıllılara göre daha düşük seviyede olan (süflî) varlıklar. Üstün varlıklar, akıllılara göre daha düşük seviyede olan varlıklardan önce yaratılmıştır.

Rivayet edildiğine göre Yüce Allah, önce kalemi sonra da her şeyin kendisinde yazıldığı kitap olan Levh-i Mahfûz'u yarattı. Sonra da kaleme, "Kıyamete kadar olacak her şeyi

yaz!" diye emretti. Böylece varlıklar âlemi yazıyla başlamış oldu.

Diğer bir rivayete göre ise Allah'ın ilk var ettiği şey akıldır. Allah ona, "Gel," dedi; o da geldi. Sonra "Git," dedi; o da gitti. Yani ne emrederse yerine getirdi. Bunun üzerine Yüce Allah, "İzzetim ve azametim üzerine yemin ederim ki senden daha şerefli bir varlık yaratmadım. Varlıklara yapacağım her şeyi sana göre düzenlerim. Seninle alır, seninle veririm. Senin hakkını vereni ödüllendirir, sana karşı geleni cezalandırırım," buyurdu.

Burada bahsi geçen akıl, insanlarda bulunan akıl değildir. İnsan aklının kendisinden meydana geldiği şerefli bir öz, üstün bir cevherdir. Hikmet ehlinde bazıları, "Bu evrensel akıldan maksat yukarıda bahsi geçen kalemin bir yorumudur," görüşündedirler. Her şeyin en doğrusunu Âlemlerin Yüce Rabbi bilir.

Sonra Yüce Allah, kendisine ibadet etme konusunda kibirlenmeyen ve yorulmayan ruhanî varlıkları, yani melekleri yarattı. Bütün bunları, "benzeri olmaksızın yoktan var etme" anlamına gelen *ibda* yoluyla yaptı.

Daha sonra dört unsur olarak bilinen ateş, su, toprak ve havayı; ardından da taş gibi donuk varlıkları, bitkileri ve hayvanları yarattı ve bu işlem, insanın yaratılmasıyla son buldu. Nitekim esenlik ve güzelliklerin üzerine yağdığı Peygamber Efendimiz, "Yüce Allah pazar günü şunları, pazartesi günü bunları yarattı..." diyerek bütün günleri saymış ve "Cuma gününün sonuna doğru da insanı yarattı," buyurarak bu meseleye işaret etmiştir.

Arapça *halk* kelimesi, çoğunlukla "önceden var olan bir şeyden başka varlıklar yaratmak" anlamında kullanılır. Nitekim insan topraktan var edilmiştir. Bu da parçalardan

meydana gelen bir terkip, birliktelik gerektirir. Bu sebeple Yüce Allah, “Biz her şeyi cüzlerden oluşan bir terkip şeklinde çeşit çeşit yarattık ki bu zıt kutupluluğu düşünerek Allah’ın bir olduğunu anlayabilesiniz.”²⁵ buyurmaktadır. Yüce Allah diğer bir ayette ise, “Onlar yeryüzünde cüzlerden meydana getirdiğimiz çeşit çeşit hayat türlerini inceleyerek üzerinde düşünmezler mi?”²⁶ buyurmuş ve bu konuya temas etmiştir.

Şunu iyi bil ki yoktan var edilmiş olan her şey tamdır ve hiçbir eksikliği yoktur. Eğer bir eksiklik söz konusu olsaydı o zaman bunları yaratanın da kusurlu olması gerekirdi. Ancak yoktan var edilen bu maddelerin birleşimiyle terkip halinde meydana gelen varlıklarda bir eksiklik olabilir. Bu eksiklik terkip edildiği maddenin yapısından kaynaklanan ve sonradan oluşan bir kusurdur. Onu yaratan açısından bir eksiklik değildir. Bu sebeple yoktan var edilen kalem, levh, melekler gibi yüce varlıklar sonradan terkip şeklinde yaratılan daha aşağı seviyedeki varlıklar gibi halden hale geçerek değişmekten ve bozulmaktan korundular. Yüce Allah, onları her şeyin yerle bir olacağı ve dilediği zaman koparacağı kıyamet vaktine kadar oldukları hal üzere bırakacaktır.

İnsan iki çeşittir.

Birincisi, bütün insanların babası olan esenlik ve güzelliklerin üzerine yağdığı Âdem’dir. O da diğer insanlar gibi kendisiyle nesillerin devam ettiği yaratılış tohumundan meydana geldi. Yüce Allah onun yaratılışını, yetiştirilmesini ve eğitimini bizzat kendi yaptı. Nitekim bu konu hakkında, “Ey İblis! Kendi kudret ellerimle yarattığım Âdem’in üstünlüğünü neden kabul etmedin? Bu emri benim verdi-

25 Zâriyât, 51:49.

26 Şuarâ, 26:7.